

І. М. Мельник,

аспірант Київського національного торговельно-економічного університету

Інституціональний підхід у сфері захисту прав громадян на приватну власність

У статті здійснено аналіз засад упровадження інституціонального підходу у сфері захисту прав громадян на приватну власність. Реальний стан захисту приватної власності вимагає аналізу процесу формування і змін інститутів у сфері захисту прав громадян на приватну власність – як формальних, так і неформальних. Сучасне розуміння інституціонального підходу у сфері захисту прав громадян на приватну власність передбачає взаємозамінність та взаємозалежність формальних і неформальних інститутів, що має бути враховано при дослідженні такого складного явища, як право громадян на власність. Обґрунтовано необхідність змін неформальних інститутів на основі демократичних принципів. Установлено необхідність стійкості формальних і неформальних інститутів у сфері захисту прав громадян на приватну власність на основі демократичних норм і принципів. **Ключові слова:** інституціональний підхід, захист прав громадян, приватна власність, захист приватної власності, формальні інститути, неформальні інститути.

Within the article the institutional approach in the protection of civil rights to private property is analyzed. The actual position of the protection of private property requires the analysis of the process of formation and change of institutions in the protection of civil rights to private property, both formal and informal. Modern understanding of the institutional approach in the protection of civil rights to private property provides interoperability and interdependence of formal and informal institutions, which expands the scope of scientific research. The necessity of changes of informal institutions based on democratic principles is substantiated. Because the informal institutions mostly reflect the real state of things. There are necessity of sustainability of formal and informal institutions in the protection of civil rights to private property on the basis of democratic norms and principles is established.

Key words: institutional approach, protection of civil rights, private property, protection of private property, formal institutions, informal institutions.

В рамках статті здійснений аналіз інституціонального підходу в сфері захисту прав громадян на частну власність. Реальне положення захисту частної власності потребує аналізу процесу формування і змін інститутів в сфері захисту прав громадян на частну власність – як формальних, так і неформальних. Сучасне розуміння інституціонального підходу в сфері захисту прав громадян на частну власність передбачає взаємозамінюваність і взаємозалежність формальних і неформальних інститутів, що повинно бути урахувано при дослідженні такого складного явища, як право громадян на власність. Обґрунтована необхідність змін неформальних інститутів на основі демократических принципів. Встановлено необхідність стійкості формальних і неформальних інститутів в сфері захисту прав громадян на частну власність на основі демократических норм і принципів.

Ключевые слова: інституціональний підхід, захист прав громадян, частна власність, захист частної власності, формальні інститути, неформальні інститути.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Інституціональні передумови формування механізмів захисту приватної власності є системоутворюючими. Інституціональний підхід у сфері захисту прав громадян на приватну власність формується на основі взаємовпливу інститутів і акторів та передбачає їхню взаємозалежність. Взаємозамінність та взаємозалежність формальних і неформальних інститутів є головною характеристикою сучасного підходу до розуміння інституціональних змін у суспільстві. Ефективний захист приватної власності є важливим елементом демократичного суспільства та передбачає стійкість багатьох інститутів. Рівень розвитку формальних і неформальних інститутів в Україні демонструє реальний стан речей, тому визначення передумов формування інституційного процесу у сфері захисту прав громадян на приватну власність та усунення інституціональних

перешкод є важливою передумовою розвитку суспільства в цілому.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Інституціональний підхід досліджує А.Колодій, зокрема визначаючи етапи становлення інституціональної теорії [1].

Інституціональний підхід у сфері захисту прав громадян на приватну власність досліджували Д.Норт [2], М.Олійник [19], О.Моїсеєнко [20], дані дослідження визначають роль формальних і неформальних інститутів та їхній взаємовплив. Так, зокрема формальні інститути у сфері захисту прав громадян на приватну власність передбачають дослідження Конституції України [3], цілого ряду нормативно-правових актів [4], [5], [8], [10], [14] та міжнародних норм [11], [12]. Варто врахувати статистичні та аналітичні дані як вітчизняних, так і міжнародних аналітичних та моніторингових організацій щодо стану захисту прав громадян на приватну власність, зокрема: щорічні доповіді Української Гельсінської спілки з прав людини [6], дані Харківської правозахисної групи [7], статистичні звіти Європейського суду з прав людини [13], щорічні доповіді Всесвітнього економічного форуму [15], дослідження Центру Разумкова [16], щорічні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [17], дослідження *Transparency International Україна* [22], Індекс сприйняття корупції 2014 [23], дослідження Інституту Горшеніна [24].

Процес дослідження неформальних інститутів у сфері захисту прав громадян на приватну власність передбачає аналіз соціокультурних факторів у працях М.Вебера [21], А.Волошина [25], Дж.Ролза [27], Ф.Хайєка [28].

Разом з тим на сьогодні не виокремлено інституціональний підхід державного управління у сфері захисту прав громадян на приватну власність, що потребує вироблення нових принципів і орієнтирів з урахуванням нових тенденцій у державному управлінні та регулювання даної галузі.

Формулювання цілей (мети) статті. Метою статті є визначення необхідності впровадження засад інституціонального

підходу у сфері захисту прав громадян на приватну власність з урахуванням нових тенденцій у державному управлінні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досліджуючи інституціональний підхід у сфері захисту прав громадян на приватну власність, варто визначитися з основними поняттями. З'ясування передумов формування інститутів у сфері захисту прав громадян на приватну власність варто почати з визначення поняття “інститут”. У сучасній науці існує різноманіття визначень поняття “інститут”, це пов'язано з історією формування інституційної теорії. Так, зокрема, інституційна теорія пройшла такі етапи історичного розвитку: 1) традиційний інституціоналізм; 2) етап біхевіоризму в інституційній теорії; 3) етап проміжного формування інституційної теорії; 4) етап неоінституціоналізму. А.Колодій зазначає, що “проблеми взаємовпливу інституцій та акторів, а також причин та механізмів руйнування старих, виникнення та закріплення нових інституцій, що виходять на ширшу проблему керованих і спонтанних суспільних змін, є об'єктом особливої уваги неоінституціоналізму” [1]. Отже, в нашому дослідженні будемо користуватися останніми здобуткам в науці, визначати інститути через взаємовплив інститутів та акторів на процес інституціоналізації і взаємозамінність формальних та неформальних інститутів.

Формальні інститути у сфері захисту прав громадян на приватну власність виступають як основа відносин, що регулює, впорядковує відносини власності. Це ті правила і норми, що чітко прописані та мають виконуватися, забезпечуючи порядок у суспільстві.

Як зазначає Д.Норт, формальні інститути – це ті “створені людиною обмежувальні рамки, які організовують взаємовідносини між людьми” [2]. Так, інститут права є основою упорядкування формальних відносин. В Україні основою, що упорядковує суспільне життя в цій сфері, є Конституція України, далі йде ціла низка нормативно-правових актів. Розглянемо Конституцію України та основні нормативно-правові акти.

Право на власність гарантоване Конституцією України і, як зазначає ст. 41 Основного Закону: “Кожен має право володіти,

користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом... Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі” [3]. Отже, Конституція України створює сприятливі стратегічні умови і можливості для держави у сфері захисту прав громадян на приватну власність.

На сьогодні право на приватну власність в Україні закріплене у Цивільному кодексі у книзі третій – “Право власності та інші речові права”, що складається з двох розділів: право власності та речові права на чуже майно. У цій книзі ст. 316 закріплено, що: “Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб” [4]. Статтею 317 визначається зміст права власності: “Власникові належать права володіння, користування та розпоряджання своїм майном. На зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна”. Статтею 318 визначається, що: “Усі суб'єкти права власності є рівними перед законом” [4]. Механізм здійснення права власності визначається ст. 319 Цивільного кодексу [4]. Цивільний кодекс України регламентує і порядок набуття власності та її припинення, глава 24–25, а також право спільної власності – глава 26, право власності на землю (земельну ділянку) – глава 27, право власності на житло – глава 28 та інше

[4]. Звісно, цей перелік не вичерпний, проте дає підстави говорити, що загальні положення виписані достатньо ґрунтовно.

Конституція України в ст. 55 гарантує захист прав і свобод людини і громадянина. У статті зазначено: “Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань” [3]. Порядок захисту передбачає, зокрема, глава 29 Цивільного кодексу України, а ст. 386 визначає засади захисту права власності, зокрема: “1. Держава забезпечує рівний захист прав усіх суб’єктів права власності. 2. Власник, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню. 3. Власник, права якого порушені, має право на відшкодування завданої йому майнової та моральної шкоди” [4]. Також Закон України “Про підприємництво”, який частково втратив свою чинність, також гарантує захист приватної власності. Це визначено ст. 13, а саме: “Держава гарантує недоторканність майна і забезпечує захист права власності підприємця ...”. Звісно, таке формулювання має загальний характер, проте є основою подальшого інституціонального розвитку права у цій сфері [5].

Незважаючи на сприятливі правові підстави, спостерігається практика винесення не правових рішень та невиконання правових рішень вітчизняних судів, про що свідчать доповіді правозахисних організацій Української Гельсінської спілки за 2005–2013 рр. про стан захисту приватної власності в Україні. Правозахисні організації наводять низку конкретних випадків даних правопорушень [6], [7]. У зв’язку з наведеною вище загальною практикою невиконання судових рішень, особливо у сфері стягнення боргів з боржників, було прийнято Закон України “Про гарантії держави щодо виконання судових рішень”, де розглядається порядок стягнення коштів з державного органу [8]. Ще один закон, який має сприяти виконанню рішень суду, це Закон України “Про виконавче провадження”, що визначає умови і порядок виконання рішень

судів та інших органів (посадових осіб), які відповідно до закону підлягають примусовому виконанню у разі невиконання їх у добровільному порядку [9]. Доповнює цей закон Закон України “Про державну виконавчу службу” [10]. Крім того, ще ціла низка нормативно-правових актів прямо чи опосередковано регулюють права громадян на захист приватної власності.

Міжнародне право також регламентує поведінку держави в тих чи інших сферах суспільного життя. Так, Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р., в ст. 17 закріплює право громадян на приватну власність: “Кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна” [11]. Україна в 1997 р. ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, яку увалили в Римі 4 листопада 1950 р. Перший Протокол, який підписали уряди держав-членів Ради Європи в Парижі 20 березня 1952 р., називається – Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 1 якого декларує захист власності, зокрема: “Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів” [12]. Отже, Європейське співтовариство визначає непорушність приватної власності громадян, проте розраховуючи на демократичність режимів країн-членів Ради Європи передбачає право держави здійснювати контроль за власністю в межах загальних інтересів.

Країни, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, зобов’язалися виконувати рішення Європейського суду з прав людини.

В оприлюднених статистичних даних, станом на 31 березня 2015 р., на розгляді в Європейському суді з прав людини

перебуває 13050 заяв, поданих проти України, що складає 20,1% усіх заяв. На другому місці після України йде Росія – 14,5%, потім Туреччина – 14,3%, Італія – 13,9%, Румунія – 5,2%, Грузія – 3,5%, Угорщина – 2,7%, Польща – 2,6%, Словенія – 2,5%, інші 37 країн – 18,4% [13].

Аналіз статистичних даних судових рішень по державах за 1959–2010 рр. (Statistics on judgments by State 1959–2010), що представлені на офіційному сайті Європейського суду з прав людини, свідчить, що найбільшим предметом порушень з боку України, з яким зверталися до Європейського суду з прав людини, були: 33% – право на справедливий суд, 23% – захист власності, 18% – інші права, 15% – затягування розгляду судових справ, 11% – право на ефективний засіб правового захисту. Ця статистика демонструє, що в 99% позовів до Європейського суду з прав людини було виявлено порушення прав людини, тоді як по інших країнах дана статистика в середньому фіксується на рівні 80% [13].

Очевидно, окреслюються дві основні проблеми: це неможливість захистити себе в правовий спосіб та неможливість захистити свою власність. Незважаючи на те, що на сайті не представлена подібна статистика за останні роки, вочевидь загальні тенденції зберігаються. Ця статистика для України є актуальною після ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з кінця 1997 р. та після прийняття Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”, який набрав чинності 23 лютого 2006 р. [14].

Досліджуючи інститути у сфері захисту прав громадян на приватну власність, варто звернути увагу на дослідження міжнародних організацій. Так, за доповіддю Всесвітнього економічного форуму за 2014 р. Україна за станом захисту прав власності займає 135-те місце із 144 країн. Звісно, це надзвичайно поганий показник, оскільки дані Всесвітнього економічного форуму є авторитетними у світі, а учасниками форуму є більше 1 тис. всесвітніх компаній. Показники доповіді свідчать, що інституціональні індикатори ефективності захисту прав власності в Україні перебувають у найнижчому діапазоні [15].

Вітчизняні дослідження також підтверджують загальну тенденцію стосовно неможливості захисту прав власності в Україні в законний спосіб. Про це свідчать дані соціологічного опитування Центру ім. О.Разумкова. На запитання, до яких заходів громадяни вдавалися для захисту своїх порушених прав, більшість відповіли, що не вдавалися до жодних (58,8%), інші відповіли, що зверталися до суду (18,1%) [16]. Отже, громадяни, які мали практику порушення своїх прав, не вірять у жодні методи відновлення своїх прав, оскільки “де-факто судова система залежить від інституційного середовища” [18].

Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2014 р. доповнює перелік порушень прав громадян на приватну власність – це невиконання рішень вітчизняних судів, особливо боргових зобов’язань сторін, це затягування виконання процедур на всіх етапах судочинства, це порушення майнових прав з боку недобросовісних фінансових установ та державних і комунальних органів влади та порушення інших економічних прав людини [17].

Наведені дані свідчать, що формальні інститути у сфері захисту прав громадян на приватну власність в Україні перебувають у надзвичайно поганому стані. Хоча Конституція та закони України закріплюють основу захисту прав громадян на приватну власність, проте на практиці вони мають декларативний характер, скоріше демонструючи наміри, а не реальний стан справ.

Оскільки формальні та неформальні інститути функціонують у постійній взаємодії, розглянемо неформальні інститути у сфері захисту прав громадян на приватну власність. Неформальні інститути “спрямовані на забезпечення синергетичного ефекту функціонування фінансового сектору економіки у вигляді оптимального поєднання інтересів усіх учасників (довіра)” [19]. Так, О.Моїсеєнко доходить висновку, що: “...фактично неформальні інститути виконують роль господарської етики в економічній системі, як засіб координації економічних агентів та неформального обмеження суб’єктів економічної влади” [20]. Формують систему неформальних інститутів ціла низка неформальних явищ, процесів, організацій,

що відображають багатогранність соціальних взаємодій у сфері захисту прав громадян на приватну власність. Можемо виокремити наступні: 1) політична культура (політична свідомість, політична діяльність, політична поведінка); 2) система цінностей; 3) правила поведінки; 4) традиції, моральні норми; 5) культура підприємництва; 6) рівень довіри; 7) рівень лояльності до корупційних проявів; 8) недержавні правозахисники; 9) громадянське суспільство; 10) громадські організації, що займаються підтримкою, моніторингом і захистом приватної власності. Даний перелік не вичерпано, проте і в такому вигляді він репрезентує загальні процеси та явища у сфері захисту прав громадян на приватну власність.

Щодо неформальних інститутів у сфері захисту прав громадян на приватну власність, варто звернути увагу на класичну працю Макса Вебера “Протестантська етика і дух капіталізму”, оскільки вона все ще є методологічним наріжним каменем теоретичної спроби збагнути сутність культурно-інституціональних трансформацій. Макс Вебер звертав увагу на те, що завдяки протестантській етиці власність перестала бути ознакою гріховності. Протестантизм утвердив поняття рівності професій і праці перед Богом та певною мірою “даводзвіл” людині мати й примножувати власність, майно, речі, вивівши їх з категорії гріховності [21, с. 72]. В теорії дослідження неформальних інститутів у сфері захисту прав громадян на приватну власність праця Макса Вебера має велике значення, оскільки демонструє передумови формування свідомості громадян західного світу, передумови формування відповідної системи цінностей, рівня довіри, традицій, моральних установок, як наслідок – правил поведінки в суспільстві. “Дух Капіталізму”, розуміння якого Макс Вебер передає спираючись на праці Франкліна, дозволяє простежити формування культури підприємництва, довіри в суспільстві, лояльності до корупційних проявів, формує громадянське суспільство, що є недержавним сектором, та цілу низку громадських організацій, що займаються підтримкою, моніторингом і захистом приватної власності [21, с. 52]. Легально здобута власність є недоторканою, що є фундаментальною основою західного світу.

Особливо негативним фактором формування неформальних інститутів у сфері захисту прав громадян на приватну власність в Україні стала системна корупція. Корупція призводить до деградації моральності в суспільстві, тому має величезне негативне значення в процесі функціонування неформальних інститутів у сфері захисту прав громадян на приватну власність. Так, останні аналітичні дослідження (2014 р.) міжнародної організації Transparency International, що вимірює Індекс корупції в усьому світі, свідчать, що Індекс сприйняття корупції у 2014 р. в Україні залишається майже незмінним – *“Україна не пододала межу “корупційної ганьби”, так і залишається в клубі тотально корумпованих держав”* [22]. Останні дані за 2014 р. свідчать, що Україна перебуває на 142-му місці із 174 позицій, причому в динаміці за роки дослідження ситуація не змінилась; саме тому ми досі у сприйнятті корупції на одному рівні з найбіднішими країнами світу [23]. За результатами дослідження Інституту Горшеніна (2011), більшій частині громадян України – 68,5% – доводилося давати гроші або подарунки людям, від яких залежало розв’язання їхніх проблем [24].

Відповідно, корупція в Україні стала “соціальною звичкою”, ставлення до якої не є однозначно негативним. Корупція поступово витісняє населення України зі сфери безкоштовних обов’язкових державних послуг. Понад усе ця теза стає очевидною при аналізі ринку так званої “побутової” корупції, коли пересічні українці змушені платити за вирішення соціальних і побутових проблем [25, с. 5]. С.Ліпсет та Г.Ленц у спільному дослідженні “Корупція, культура і ринки” пов’язують корупцію з різницею в доходах: “Міжнаціональні дослідження виявили сильний зв’язок між корупцією, нерівністю в доходах та бідністю. Чим нижче країна за індексом корупції, тим більш ймовірно, що вона має високий коефіцієнт Джині, який означає більшу нерівність в доходах. Зростання рівня корупції на 0,78 пункти призводить до вражаючого падіння рівня росту доходів серед бідних – 7,8% на рік” [26].

Отже, корупція веде до бідності, яка сама по собі створює несприятливі інституційні умови у сфері захисту прав громадян

на приватну власність та формує сприйняття й відчуття беззахисності та неспроможності захищати будь-які права. Проте бідність, як пише Майкл Фербенкс у дослідженні “Змінюючи свідомість нації: елементи процесу формування добробуту”, “є глибшою, ніж показує статистика. Бідність знищує прагнення, надію та щастя. Існує взаємозв’язок між вищим доходом і продуктивним ставленням до влади, толеруванням та підтримкою громадянських свобод, відкритості до іноземців, позитивними стосунками з підлеглими, самооцінкою, почуттям особистої компетенції, намірами брати участь у громадських і національних справах, міжособистісною довірою та задоволенням власним життям” [26].

Культура, що формується в бідності, очевидно не сприяє формуванню однакових “правил гри” в суспільстві щодо захисту прав громадян на приватну власність, оскільки бідність часто є наслідком нерівномірного, незаконного перерозподілу майна. Це означає, що суспільні інститути не керуються принципами справедливості в розподілі суспільних благ і вигід, як пише Ролз, – “справедливість – це перша чеснота суспільних інститутів, так само як істина – перша чеснота систем думки” [27, с. 19]. Бідність як абсолютна, так і відносна є перешкодою для формування такої культури, основою якої б була повага до власності.

Оскільки формальні інститути не можуть забезпечити регулювання спонтанного порядку, – то це завдання покладене на неформальні інститути. Неформальні інститути у сфері захисту прав громадян на приватну власність – це певний спонтанний порядок, що формується на основі культури та цінностей, які існують у суспільстві. Цей спонтанний порядок формує “правила гри” в суспільстві. Ф.Хайек вживає термін “правила гідної поведінки” для позначення тих незалежних від мети норм, що сприяють формуванню спонтанного порядку, – на відміну від залежних від мети норм організації” [28, с. 46].

Цінності, рівень суспільної довіри як частина культури, що відображають свідомість громадян, мають цілий ряд вищенаведених наслідків для формування неформальних інститутів у сфері захисту прав громадян на приватну власність. Норми, як зазначає Дуглас Норт, “є критичними для зменшення

трансакційних витрат, оскільки, якщо б у нас не було норм, наприклад, поваги до права на власність, ми б змушені були обговорювати правила власності в кожному окремому випадку, а така ситуація не сприяла б ні ринковому обміну, інвестиціям, ні економічному зростанню” [26].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що процес формування інститутів у сфері захисту прав громадян на приватну власність це багатогранне явище. Формальні інститути у сфері захисту прав громадян на приватну власність – це основа відносин, що регулюють, упорядковують відносини власності. Це ті правила й норми, що чітко прописані та мають виконуватися, забезпечуючи порядок у суспільстві. До формальних інститутів у сфері захисту прав громадян на приватну власність можна зарахувати: Конституцію України, Цивільний кодекс України, Закон України “Про підприємництво”, Закон України “Про гарантії держави щодо виконання судових рішень”, Закон України “Про виконавче провадження”, Закон України “Про державну виконавчу службу”, Закон України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”, Загальну декларацію прав людини, Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Отже, зафіксовані формальні норми щодо захисту власності в цілому виписані достатньо ґрунтовно, що створює стратегічні передумови розвитку в цій сфері. Проте поточна ситуація, що відображає реальний стан речей, на сьогодні перебуває в незадовільному стані. Про це свідчать дані вітчизняних та міжнародних організацій, що займаються аналізом і моніторингом дотримання прав власності. Неформальні інститути у сфері захисту прав громадян на приватну власність покликані забезпечити користування заздалегідь відомими правилами, що сприяє ринковому обміну, інвестиціям та економічному зростанню.

Подальші дослідження інституціональних змін щодо захисту приватної власності в Україні потребують вивчення в динаміці, що дозволило б простежити еволюцію реального стану справ щодо захисту приватної власності та виявити сукупність передумов його покращення.

Список використаних джерел

1. Колодій А. Неоінституціоналізм та його пізнавальні можливості в політичних дослідженнях / А. Колодій // Вісн. Львів. ун-ту. – 2011. – № 1. – С. 129–139.
2. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М. : Фонд экон. кн. “НАЧАЛА”, 1997. – С. 17.
3. Конституція України : прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К., 1997.
4. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page6>
5. Про підприємництво [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/698-12>
6. Українська Гельсінська спілка з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://helsinki.org.ua/index.php?r=1.4.1>
7. Харківська правозахисна група [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.khpg.org/index.php?r=1.11>; <http://www.khpg.org/index.php?r=1.5.1.1.18>
8. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>
9. Про виконавче провадження [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14>
10. Про державну виконавчу службу [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/202/98-вр>
11. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
12. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_535

13. Європейський суд з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_month_2015_BIL.pdf; http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=#n1347956767899_pointer

14. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

15. Всесвітній економічний форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf

16. Дані соціального опитування Центру ім. О. Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=209

17. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=1>

18. Економічне зростання та незалежність судової системи протягом десяти років: свідчення використання та оновлений набір показників у кількох країнах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2482982

19. Олійник М. В. Інституційна динаміка фінансового сектору в умовах ринкової трансформації економіки України / М. В. Олійник // Проблеми системного підходу в економіці підприємств. – К. : Нац. авіац. ун-т, 2009. – № 12. – Т. 4.

20. Моїсеєнко О. М. Роль формальних та неформальних інститутів економічної влади трансформаційної економіки / О. М. Моїсеєнко // Modern problems and ways of their solution in science, transport, production and education, 18–27 December 2012. – С. 477–486.

21. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер. – К. : Основи, 1994. – С. 261.

22. Transparency International Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ti-ukraine.org/corruption-perceptions-index-2014>

23. Transparency International. Corruption perceptions index2014: results [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.transparency.org/cpi2014/results>

24. Корупція в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://institute.gorshenin.ua/researches/83_korruptsiya_v_ukraine.html

25. *Волошина А. В.* Корупція – виклики для України / А. В. Волошина ; за матеріалами шостого “Київського Діалогу” 28–30 жовт. 2010 р. “Корупція в політиці, економіці та управлінні – стратегії громадянського суспільства та світової спільноти щодо її подолання”. – К., 2011. – С. 79.

26. *Лоуренс Харрісон Е.* Культура має значення / Харрісон Е. Лоуренс, Гантінгтон Самуель // Незалежний культурологічний часопис “І”. – К., 2008. – № 53. – С. 165.

27. *Ролз Дж.* Теорія справедливості / Дж. Ролз. – К. : Основи, 2001. – С. 822.

28. *Хайєк Ф. А.* Право, законодавство та свобода: нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії / Ф. А. Хайєк. – Т. 2 : Міраж соціальної справедливості. – К. : Сфера, 1999. – С. 200.